

TUG‘RUQ JARAYONIDA HAMSHIRALIK PARVARISHI

Teshaboyeva Shaxnozaxon

*Marg'ilon Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tug‘ruq jarayonida hamshiralik parvarishi ahamiyati taxlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Fiziologik, sandon, refleks, retseptor, psixik, sezgi, energiya.*

Tug‘ruq fiziologik jarayon bo‘lib, unda homila va yo‘ldosh bachadon bo‘shlig‘idan tug‘ruq yo‘llari orqali haydab chiqiladi. Fiziologik tug‘ruq akusherlar hisobida 10 oy (280 kun yoki 40 hafta) davom etgan homiladorlikdan keyin ro‘y beradi, shu vaqtga kelib homila yetiladi va yorug‘ dunyoda yashashga to‘la qodir bo‘lib tug‘iladi.

Tug‘ruq xabarchilari deganda tug‘ruq yaqinlashganini bildiradigan bir qancha belgilar tushuniladi. Bu quyidagilardan iborat.

1. Homiladorlik oxirida (odatda tug‘ruqqa 1–2 hafta qolganda) bacha don tubi pastga tushadi, shu munosabat bilan diafragmaning qisilishi bar ham topadi, ayol nafas olishi oson bo‘lib qolganini qayd qiladi va ayolning gavda tuzilishi o‘zgaradi. Ayol gerdayib yurishi ko‘zga tashlanadi.

2. Homilaning oldinda yotgan qismi pastga tushadi; birinchi marta homilador bo‘lgan ayollarda homila boshi chanoq kirish qismiga zich taqalib turadi yoki hatto unga kichik segmenti bilan suqiladi.

3. Tug‘ruq oldidan bachadon bo‘yni «yetukligi» ning belgilari yaxshi bilinib turadi: bachadon bo‘yni chanoq o‘qi bo‘ylab joylashgan, juda yumshagan, sal kalta tortgan bo‘ladi, ilgari tuqqan ayollarda servikal kanaldan barmoq o‘tadigan bo‘lib qoladi. Tug‘ruq vaqtida yana kalta tortib, tekislanadi.

4. Tug‘ruqdan oldin ko‘pincha bachadon bo‘yni bezlarining cho‘zi luvchan shilimshiq sekreti qindan chiqadi.

5. Homiladorlik oxirida ko‘p ayollar bachadon qisqarishlarini seza boshlaydilar, bu qisqarishlar tug‘ruqdan oldin dumg‘aza sohasidagi va qorinning pastki qismidagi tortuvchi og‘riqlar tusini oladi.

6. Ayol vazni tez-tez tortib ko‘rilsa, tug‘ruqdan oldin bir qadar ka mayganini aniqlasa bo‘ladi, bu organizmdan ko‘p suv chiqayotganiga bog‘liq. Bachadonning nomuntazam qisqarishlari va bachadon bo‘yni shilimshig‘ining (shilimshiq probkasining) qindan chiqishi tug‘ruqning eng dastlabki xabarchilari hisoblanadi.

Bachadon muskullarining muntazam qisqarishlari (dard tutis hi) tug‘ruq boshlanganligini bildiradi. Tug‘ruq boshlanganda har 10–15 daqiqada dard Bachadonning tutib turadi, keyinchalik esa tobora qisqarishlari ta‘sirida tez-tez va qattiq dard tutadi. Tug‘ruq qog‘onoq suvlari ichki teshik faoliyati boshlanganini bildiruvchi tomonga intiladi, homila ikkinchi belgi – bachadon bo‘ynining sekin-asta tekislanishidir. Ayolni dard

tuta boshlaganidan tortib to tug‘ruq tamom bo‘lguncha tug‘uvchi ayol deb aytiladi.

Bachadon bo‘ynining ochilish davri. Tug‘ruqning birinchi davrida bachadon bo‘yni sekin-asta tekislanadi va bo‘yin kanalining tashqi teshigi bachadon bo‘shlig‘idan homila chiqib ketishi uchun etarli darajagacha ochiladi. Dard tutishi tufayli bachadon bo‘yni tekislanib, tashqi teshigi ochiladi. Dard tutgan vaqtda bachadon tanasining muskullarida quyidagi jarayonlar ro‘y beradi:

a) muskul tolalari qisqaradi bu jarayon – kontraktsiya deyiladi.

b) qisqarayotgan muskul tolalari joyidan siljiydi, ularning o‘zaro joylashuvi o‘zgaradi, bir biri bilan chal kashib, qisqarishni kuchaytiradi – retraktsiya deyiladi.

Navbatdagi dard tutishi (bachadon muskullarining qisqarishi) vaqtida muskul tolalarining retraktsiyasi kuchayadi, shunga ko‘ra bachadon devorlari tobora qalin tortadi. Bundan tashqari, retraktsiya tufayli bachadonning pastki segmenti cho‘ziladi, bachadon bo‘yni tekislanadi va bo‘yin kanalining tashqi teshigi ochiladi. Buning sababi shuki, bachadon tanasining qisqarayotgan bo‘ylama muskul tolalari bachadon bo‘ynining doiraviy (sirkulyar) muskullarini chetga va yuqoriga tortadi, ayni vaqtda bachadon bo‘ynining kanali dard tutishi sayin kengayaveradi – bu holat distraktsiya deb ataladi.

Homila pufagi ba‘zan tashqi teshik to‘la ochilmasdan turib yorilsa qog‘onoq suvi barvaqt (erta) ketdi deyishadi, tug‘ruq boshlanmasdan turib suv ketishi muddatidan oldin suv ketishi deb ataladi. Qog‘onoq suvlarining barvaqt va muddatidan oldin ketishi tug‘ruqning kechishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Pardalar haddan tashqari zich bo‘lsa homila pufagi tashqi teshigi to‘la ochilgandan keyin kech yoriladi (homila pufagining kech yorilishi), ba‘zan homilaning tug‘ilish davrigacha saqlanib turadi va oldinda yotgan qismning oldida jinsiy yoriqdan do‘ppayib ko‘rinib turadi, bunday hollarda barmoq bilan yoki asbob (Koxer qisqichi) bilan homila pufagi yirtiladi.

Tashqi teshik to‘la ochilgach, homila bachadon bo‘shlig‘idan ilgarilama harakatlana boshlaydi. Qog‘onoq suvi ketgach, dard tutishi bosiladi, 15–20 daqiqa o‘tgach, bachadon muskullari kichraygan hajmga moslashib, yana dard tuta boshlaydi. Suv ketgach, bachadon devorlari qalin tortadi. Bachadon muskullarining qisqarish kuchi oshadi. Homilaning pastga tushayotgan boshi asab chigallarini homila pufagidan ko‘ra ko‘proq bosadi. Shu sababli bachadonning qisqarishlar kuchi va muddati oshib, dard tutishlar orasidagi davr (pauza) tobora kaltalanadi. Dard tutayotgan vaqtda bachadon juda ham taranglanib, zichlashib, qorin devorini do‘ppaytiradi («bachadon tikka turadi»).

Bachadonning qisqarishlariga tez orada to‘lg‘oq ham qo‘shiladi. To‘lg‘oq refleksi yo‘li bilan kelib chiqadi. Tug‘uvchi ayol nafasini to‘xtatib turadi, qo‘l-oyoqlarini tug‘ruq krovatiga tiraydi va qorin muskullarini taranglab, qattiq kuchanadi.

Dard tutish va to‘lg‘oq ta‘sirida homila boshi kichik chanoq bo‘shlig‘iga tushadi, chanoq bo‘shlig‘idan o‘tib, chiqish teshigiga yaqinlashadi. Homila boshi chanoq tubiga yetib, tobora ko‘proq tazyiq ko‘rsata boshlagach, to‘lg‘oqni qaytarib bo‘lmaydi, to‘lg‘oq juda ham qattiq va tez-tez tutadi; to‘lg‘oqlar o‘rtasidagi davr (pauza) qisqarib, 2–3 daqiqaga qisqaradi.

Homila boshi chanoqdan chiqish teshigiga yaqinlashgach, oraliq bo‘rta boshlaydi, oraliq avvaliga faqat to‘lg‘oq vaqtida do‘ppaygan bo‘lsa keyin pauzalarda ham do‘ppayaveradi. Oraliq do‘ppaygan vaqtda orqa chiqaruv teshigi kengayib va ochilib turadi. Tug‘ruqdan oldin

to'g'ri ichak tozalanmagan bo'lsa, to'lg'oq vaqtida beixtiyor axlat chiqadi. Shuning uchun tug'ruqqa kelgan har bir ayolning ichaklari tozalovchi huqna yordamida tozalanadi.

Homila boshining keyingi ilgarilanma harakatlarida jinsiy yoriq ochila boshlaydi. To'lg'oq tutgan vaqtda homila boshining kichkina bir qismi ochilayotgan jinsiy yoriqdan ko'rinib turadi. To'lg'oq tutib bo'lgach, homila boshining ilgarilanma harakati to'xtaydi, homila boshi ko'zdan yo'qolib, jinsiy yoriq yumilib qoladi. Navbatdagi to'lg'oq tutganda homila boshining kattaroq bir qismi do'ppayib turadi, lekin pauzada (to'lg'oqlar orasidagi davrda) homila boshi yana ko'zdan yo'qoladi. To'lg'oq tutgan vaqtda homila boshining jinsiy yoriqdan ko'rinishi homila boshining suqilib kirishi deb ataladi (33-rasm, a). Yana to'lg'oq tutavergach homilaning suqilib kirayotgan boshi tobora ko'proq oldinga turtib chiqadi, endi u to'lg'oq to'xtagandan keyin ham ko'zdan yo'qolmaydi, jinsiy yoriq yumilmay, baralla ochiq turadi. Homila boshi ancha oldinga surilib, to'lg'oq to'xtagandan keyin ham ko'zdan yo'qolmasa, homila boshi yorib chiqdi deb aytishadi

Homilaning dastlab ensa qismi yorib chiqadi, keyinchalik tepa do'mboqlari jinsiy yoriqdan ko'rinadi; shu payt oraliqning taranglanishi nihoyasiga yetadi. Ensa va tepa do'mboqlar yorib chiqqach, qattiq to'lg'oq vaqtida homilaning peshanasi va yuzi ham tug'ruq yo'llaridan chiqadi. Homila boshi tashqariga chiqqach, to'lg'oq qisqa vaqt to'xtaydi.

Homilaning tug'ilgan boshi yuzi bilan orqaga qaragan bo'ladi (34-rasm, a). Yuzi ko'karadi, og'iz-burnidan shilimshiq keladi. Homila boshi tug'ilgach, yangidan boshlangan to'lg'oqda homila tanasi buri ladi, natijada homilaning bir yelkasi simfizga, ikkinchi yelkasi dung'azaga qarab turadi.

Homila tanasining burilishi tufayli tug'ilgan boshi yuzini onasining o'ng yoki chap soniga qaraydigan qilib buradi. Homila yuzi birinchi pozitsiyada onaning o'ng soniga, ikkinchi pozitsiyada chap soniga buriladi.

Homilaning yelkalari tug'ruq yo'llaridan quyidagicha chiqadi: oldinga yelkasi simfiz ostida ushlanib qoladi (35-rasm, a) orqadagi yelkasi oraliq ustidan sirg'anib chiqadi (35-rasm, b), so'ngra butun yelka kamari tashqariga chiqadi. Homilaning boshi va yelka kamari chiqqach, tanasi va oyoqlari bemalol chiqadi. Picha loyqa orqa suvlar oqib ketadi, ularda homilaning pishloqsimon moy zarralari bor.

Ba'zan tug'ruq yo'llarining yumshoq to'qimalari ozgina chaqalanishi sababli orqa suvlarga qon aralashgan bo'ladi.

Yorug' dunyoga chiqqan bola nafas ola boshlaydi, baralla chinqiradi, oyoqlarini aktiv qimirlatadi, terisi qizaradi.

Ona qattiq charchaganligini his qiladi, orom oladi, tez-tez urayotgan tomiri asliga keladi (pulsi baravarlashadi). Tug'uvchi ayol ko'zi yorigandan keyin ko'pincha qaltiraydi. Buning sababi shuki, qattiq to'lg'oq tutgan vaqtda ayol ko'p haroratini yo'qotadi.

Homila tug'ilgandan keyin tug'ruqning uchinchi davri – yo'ldosh tushish davri boshlanadi. Bu davrda: 1) platsenta va pardalar bachadon devorlaridan ko'chadi, 2) ko'chgan yo'ldosh tug'ruq yo'llari orqali chiqib ketadi.

Yo'ldosh tushish davridagi dard tutishi platsentaning ko'chishiga yordam beradigan asosiy shartdir; ko'chgan yo'ldoshning haydalib chiqishida qorin pressi ishtirok etadi. Bola tug'ilgach, bachadon qisqarib, yumaloq shaklga kiradi; bachadon tubi kindik ro'parasida

joylashadi; bir necha daqiqadan keyin bachadon muskullari ritm bilan qisqara boshlaydi – yo‘ldosh tushish davridagi dard tutishi boshlanadi.

Yo‘ldosh tushish davrida dard tutganda bachadonning hamma muskul lari, shu jumladan platsenta yopishgan soha (platsentar maydon cha) muskul lari ham qisqaradi. Platsenta esa qisqara olmaydi, shuning uchun u yopishgan joyning torayayotgan qismidan siljiydi. Har gal dard tutganda platsentar maydoncha kichrayadi, platsenta burmalanadi, bu burmalar bachadon bo‘shlig‘iga do‘ppayib chiqadi, nihoyat, bachadon devoridan ko‘chib ketadi.

Platsenta bachadon devoridan ko‘chayotganda platsentaning ko‘chgan qismi sohasidagi bachadon-platsenta tomirlari uziladi. Tomir lardan chiqqan qon bachadon devori bilan platsenta oralig‘ida to‘planib, platsentaning yopishgan joyidan yanada ko‘proq, ko‘chishiga yordam beradi (36-rasm).

Yo‘ldosh tushish davrida platsentaning ko‘chishi natijasida uzilgan qon tomirlari (bachadon platsenta tomirlari)dan qon chiqadi. Yo‘ldosh tushish davri normal o‘tganda 250–300 ml (o‘rta hisob bilan 250 ml) qon ketadi. Bu qon yo‘qotish fiziologik hodisa bo‘lib, ayol organizmiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmaydi.

Yo‘ldosh tushgandan keyin bachadon uzoq qisqarish holatiga keladi. Qisqargan muskul tolalari ochilgan tomirlar teshigini qisib qo‘yadi, shunga ko‘ra qon ketishi to‘xtaydi. Yo‘ldosh tushishi bilan tug‘ruq tugab, chilla davri (tug‘ruqdan keyingi davr) boshlanadi.

Ayolni tug‘ruq tugagan paytdan boshlab tug‘uvchi ayol deb emas, balki tuqqan (ko‘zi yorigan) ayol deb atashadi.

Tug‘ruqning uchinchi davri (yo‘ldosh davri) bola tug‘ilgandan to yo‘ldoshni bachadondan ajralishi va uni chiqishigacha bo‘lgan vaqtni o‘z ichiga oladi va odatda 15–20 daqiqani egallaydi.

Bola tug‘ilgandan so‘ng bachadon qisqaradi va yo‘ldoshning ajralishi yuz beradi. Bu – qon ajralmalarini boshlanishidan hamda kindikning tashqi qismini uzayishidan bilinadi.

Tug‘ruq fiziologik olib borilganda yo‘ldosh faqat onaning kuchi yordamida ajralib chiqariladi. Yo‘ldosh va homila pardalarini ularning butunligini sinchiklab tekshirish lozim. Agar yo‘ldosh ajralgandan keyin bachadon gipotoniyasi tufayli qon oqishi davom etsa, aylanma harakatlar bilan bachadonning yuqori qismini uqalashni boshlash lozim (lekin uning tubini siqish kerak emas), bunda bachadondagi qon quyqalari chiqib ketadi. Yengil uqalashdan keyin bachadon qisqarishi va qattiq bo‘lib qolishi kerak. Bachadonni qisqartirish uchun muzdan foydalanish tavsiya qilinmaydi.

Yo‘ldosh ajralgandan keyin faqat bachadon butunligini tekshirish va qon oqishiga gumon qilingandagina jarrohlik gemostazini ta‘minlash uchun yumshoq, tug‘ruq yo‘llari ko‘zdan kechiriladi. Tug‘ruqdan keyin vaqti-vaqti bilan puls va arterial qon bosimini nazorat qilish, yaxshi qisqarganligiga ishonch hosil qilish va kamida 24 soat davomida qindan qon oqmayotganligiga guvox bo‘lish uchun bachadon holatini tekshirib turish zarur (JSST tasnifiga binoan tug‘ruqdan keyingi qon ketish birlamchi va ikkilamchi deb ta‘riflanadi: birlamchi – tug‘ruqdan keyingi 24 soat davomida, ikkilamchi – tug‘ruqdan 24 soat keyingi vaqt ichida).

AYOLLARNI TUG‘RUQQA PSIXOPROFILAKTIK TAYYORLASH USULI

Ayollarni tug‘ruqqa tayyorlashning bu usuli tug‘ruq og‘riqlarining kelib chiqish sabablarini o‘rganishga asoslangan. Psixoprofilaktik tayyorgarlikdan maqsad – ayolning markaziy asab tizimiga ta’sir ko‘rsatib, og‘riqni bartaraf qilishdir.

Tug‘ruq vaqtida bachadondagi va tug‘ruq yo‘llarining boshqa qism laridagi nerv oxirlari (interoseptorlar), tolalari va chigallari ta’sirlanadigan sharoit vujudga keladi.

Ayollarni tug‘ruqqa psixoprofilaktik tayyorlashdan maqsad tug‘ruq og‘riqlarining psixogen komponentini bartaraf qilish, tug‘ruqda og‘riq sezi lishi muqarrar degan tasavvurni, ruhan ezadigan qo‘rquv hissini yo‘qo tish va tug‘ruq eson-omon o‘tadigan fiziologik jarayon bo‘lib, unda hamisha og‘riq sezilavermaydi, degan yangi tasavvurni hosil qilishga yordam beradi. Psixoprofilaktik tayyorgarlik jarayonida bosh miya po‘stlog‘iga ta’sir ko‘rsatish og‘riq sezgilarini kamaytirish yoki butunlay bartaraf qilishga yordam beradi.

Tug‘uvchi ayol o‘zini to‘g‘ri tutgandagina tug‘ruq og‘riqsiz o‘tishi mumkinligini unga uqtirish kerak. Psixoprofilaktik tayyorgarlik jarayonida ayol o‘zini osoyishta tutishga va tug‘ruq vaqtida faol harakat qilishga o‘rgatadi. Tug‘ruq fiziologiyasi va uning klinik o‘tishi haqida ayolga aso siy ma’lumotlar beriladi, shuningdek, tug‘ruqning turli davrlarida kelib chiqadigan sezgilar tushuntiriladi, hamma vaqt ham og‘riq sezilavermasligi ta’kidlanadi.

Ayol tug‘ayotgan paytda o‘zini to‘g‘ri tutishi kerakligi aytiladi, psixo profilaktik tayyorgarlik jarayonida o‘rgatilgan muayyan usullarni bajarilishi natijasida tug‘ruqning og‘riqsiz o‘tishi tushuntiriladi.

Tug‘ruqqa psixoprofilaktik tayyorgarlik homiladorlik boshidan, ayniqsa tug‘ruqqa 4 hafta qolganda va tug‘ruq vaqtida o‘tkaziladigan bir talay tadbirlar tizimidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Я.Н. Аллаёров, М.И. Расулова, Д.У. Юсупова. Патологик акушерлик.– Самарқанд, 2007.
2. Ya.N. Allayorov. Akusherlik.– T.: «O‘zbekiston Milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2008.
3. Ya.N. Allayorov, N. I. Zokirova, A. T. Safarov, F. Q. Asqarova. Akusherlikda shoshilinch yordam.– Samarqand, 2009.
4. P.U. Arziqulov. Репродуктив саломатлик асослари. – T.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2010.